

Ivica ČOSIĆ-BUKVIN
Vrbanja

UDK 323.26(497.5)

Križari njemačkih zemalja na putu kroz Slavoniju i Srijem

Članak se bavi razradom teze da su kroz Slavoniju i Srijem prolazile križarske vojske u svojim pohodima prema Svetoj Zemlji u razdoblju od 11. do 13. stoljeća. U prilog tomu govore i arheološki nalazi prema kojima se može naslutiti da su i pojedini objekti sagrađeni na ovim prostorima služili križarima, odnosno templarima. Tijekom križarskih ratova koji su vođeni s namjerom oslobođenja Svete Zemlje od nevjernika, mnogi su pravci kretanja zapadnih križarskih vojski išli morskim putovima, no dio se vojske iz kretao i kopnenim putovima preko hrvatskih i ugarskih krajeva. Pojedine vojske iz srednje Europe koristile su pravce kroz Slavoniju i Srijem, zatim kroz Srbiju do Niša, potom dalje za Bugarsku i Carigrad.

Kako napisati neki rad, odnosno obraditi zadanu temu te istu kvalitetno dokumentirati ako za to nedostaje osnovna literatura, a poglavito izvorna, objavljena ili neobjavljena građa?

Djelomični problem s nedostatkom takvog materijala, zapravo izvorne građe, imao sam prilikom nedavnog rada na svojoj knjizi naslovom "Lučica" (riječ je o jedinstvenoj staroj crkvi kod sela Lipovca) gdje se spomen crkve, odnosno franjevačkog samostana u srednjovjekovnim ispravama nalazi samo jedan jedini puta (do sada poznato). Ispravu iz godine 1366. objavio je Eusebije Fermendžin godine 1890. u Starinama br. XXII. Više izvora o tom crkvenom zdanju nisam mogao nigdje pronaći.

Također mogu reći da niti objavljene građe u novijoj literaturi o spomenutoj crkvi i samostanu nije bilo puno, ali se ipak pabirčenjem ponešto i našlo. Pišući o spomenutoj crkvi Lučici ili crkvi Majke Božje Lučičke tj. crkvi sv. Luke u Lipovcu, župnik župe Lipovac Mihovil Meštrović godine 1907. u prvom dijelu molitvenika posvećenog Gospi Lučičkoj, spominje da je osobno pronašao kod iste (te i od drugih dobio) nekoliko primjeraka starog zlatnog i ostalog novca, franačkog i mletačkog, kojega je proslijedio u Zagreb Arheološkom muzeju. Oslanjajući se na te pronalaskе isti župnik navodi da bi crkva i samostan mogli biti iz vremena križara, odnosno templara (takvo mišljenje imaju i pojedini povjesničari koji su sudjelovali u saniranju i istraživanju postojeće crkve i nestalog samostana u godinama poslije 2000.). Zastupajući i sam mišljenje da su crkva i samostan prvotno bili u vlasništvu križara tj. templara dao sam se na istraživanje veza tog pokreta i ratničkih crkvenih redova s Međbosućem i šire. Moram navesti da pisanih podataka za tvrdnju da je kompleks Luke pripadao križarima tj. templarima (ili redu Ivanovaca) s crkvom i samostanom kao duhovnim središtem zatim i svratištem za hodočasnike i vojnike koji su putovali pravcem kroz Slavoniju i Srijem u Svetu Zemlju, zaista nemam.

Za takvu postavku moramo znati da je tzv. Luka veća površina zaštićena s dubokim i širokim prokopom (danas ga dijelom presijeca autocesta) koji napaja vodom rijeka Spačva, potom da je crkva u jednoj visini od zemlje (možda i samostan, od kojega su ostali samo temelji u zemlji) zidana rimskim ciglama preostalim iz nedaleko postojećih rimskih objekata čije su ostatke nedavno (prilikom proširenja trase autoceste) iskopali arheolozi čiji je zadatak bio proučiti određene poznate arheološke lokalitete uz trasu puta. Sljedeća zanimljivost je ta da se u crkvi nalazila slika Majke Božje (Gospe Lučičke) s Isusom u krilu, na kojoj je predstavljen i sv. Luka, kako ih slika. Poznato je da postoji nekoliko takvih ili sličnih slika zvanih "Crna Gospa" koje ili koju slika sv. Luka, a isti je zaštitnik liječnika i umjetnika, što se vezuje za tradiciju templarskog reda.

Poznato je da se kroz povijesti spominje sedam križarskih ratova (iako se niz znanstvenika spori oko tog broja) koji su vođeni od 1096. do 1270. godine s namjerom oslobođenja Svete Zemlje, odnosno Jeruzalema i Božjeg groba od nevjernika

(Muhamedinaca), dok konačno, godine 1291. padom Akre kršćanske vojske nisu poražene te su bile prisiljene povući se iz Palestine. U velikoj većini pravci kretanja križarskih vojski išli su morskim putem prema Svetoj Zemlji tj. Palestini, od toga se dio vojski kretao i kopnenim putovima preko hrvatskih i ugarskih krajeva. Pojedine vojske iz srednje Europe koristile su pravce kroz Slavoniju i Srijem, zatim kroz Srbiju do Niša, potom dalje za Bugarsku i Carigrad.

Postavlja se pitanje jesu li i Hrvati sudjelovali u kojoj od križarskih vojni, tj. kojem od ratova. O tome u svojoj knjizi pod naslovom "Hrvati i Križari" piše Krešimir Kužić i stavlja naglasak na peti križarski pohod (1217.- 1221.) u kojemu je jedno kratko vrijeme sudjelovao i ugarski kralj Andrija II. (vladao od 1205. do 1235.). S njim je iz Ugarske preko Hrvatske za Dalmaciju, a potom morem otišao u rat i dio vojske sastavljen od hrvatskih odreda, navodno konjanika. Pohod kralja Andrije II. nije baš slavno završio, jer se već 1218. godine s glavninom vojske povukao sbojišta dok je dio odreda i nadalje ostao u Palestini na čelu s Egerskim biskupom Tomom. Također, još je nekoliko hrvatskih vojnih skupina sudjelovalo u pojedinim vojnama u koje su odlazili pod zapovjedništvima pojedinih vladara.

Vidimo da je kralj Andrija II. sa svojom vojskom išao poprijeko preko hrvatskih zemalja do Jadranskog mora, pa se tako postavlja pitanje kojim pravcem su se kretale vojske iz srednje Europe prema Zemunu i dalje.

Promatrajući donedavne putne pravce kroz Slavoniju i Srijem (prije izgradnje autoceste Zagreb – Beograd) mogli bi se upitati koji su to cestovni pravci kojima bi se kretale križarske vojske i dali su takvi putovi zaista postojali kroz Slavoniju i Srijem, a koji su vodili u unutrašnjost Balkana.

Odgovor na oba postavljena pitanja dobivamo iz poznatih i proučenih zemljopisnih karata (tabula) iz vremena Rimskog carstva koje se odnose na rimske provincije u Iliriku (povremenim dijeljenjem i imenovanjem osvojenih prostora Rimljani daju zasebna imena i teritoriju između Drave, Save i Dunava). Jedna od najpoznatijih i najtočnijih takovih "tabli" (zemljovida) s ucrtanim cestama, putnim stanicama, mjestima i ucrtanim udaljenostima (miljokazima) za prostor Slavonije i Srijema je Peutingerova tabla iz 3. stoljeća. Na istom zemljovidu vidljivo je da kroz Slavoniju i Srijem prolaze tri ceste (s nekoliko odvojaka) koje sve vode u pravcu Sirmiuma (Sr. Mitrovice), Tauruma (Zemuna) i Singiduma (Beograda). Jedan od tih cestovnih pravaca vodio je od Siscie (Siska) pravcem uz Savu (dijelom i Bosnom) te se negdje poslije Marsonije (Slavonskog Broda) račvao i s jednim krakom produžavao za Cibale (Vinkovce) te odatle s druge strane Bosuta produžavao za Sirmium (Sr. Mitrovicu). Drugi krak ceste je produžavao ispod Save na postaju Ad Basante (negdje kod Županje) i potom produžavao na mjesto i stanicu Saldis (Soljani) da bi se ista zatim spuštala pod pravim uglom (oštro) još bliže Savi (na srednjovjekovni Alšan, koji je postojao negdje oko sela Gunje) potom je oko sela Račinovaca cesta prelazila na

prostor Semberije (Bosna) te preko St. Rače na Drini ponovno u Srijem i za carski grad Sirmium (Mitrovicu). Taj cestovni pravac potanko obrađuje Ivo Bojanovski u svom radu "Prikaz za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja" koji je objavio Godišnjak centra za Balkanološka istraživanja, br. XXII. u Sarajevu. Autor, služeći se materijalnim dokazima na terenu prati zemljovid, odnosno Peutingerovu tablu s ucrtanim mjestima i označenim razdaljinama, te zaključuje da je ista cesta prelazila rijeku Savu i zatim išla već spomenutim pravcem kroz Bosansku Posavinu tj. Semberiju.

Pretpostavka je da je od Soljana (Saldis) jedan krak (odvojak) vodio kroz šume na Zvizdan (grad srednjovjekovni) te preko rijeke Studve za prastari grad i utvrdu Morović koji se nalazi na utoku Studve u Bosut (o kojemu bi moglo biti više govora u svezi života i djelovanja sv. Metoda) .

O prolasku križara kroz Slavoniju i Srijem jednim od spomenutih pravaca tj. rimskim cestama piše i Slavko Domaćinović u svom radu "Putevi i pošte u prošlosti Vinkovaca", objavljenom u Godišnjaku Matice Hrvatske Vinkovci, br. 6.

Potvrdu o tome da se ipak putovalo kroz Slavoniju i Srijem (kretanju križarskih vojski i hodočasnika) nalazimo i u radu naslovom "Križari i putnici u srednjovjekovnoj Slavoniji" koji je napisao Jean Richard iz Diona, a preveo dr. Franjo Šanjek, koji je objavljen u *Croatia Christiana Periodica*, 1986. godine (isti sam s određenim razočarenjem pročitao te utvrdio da se pod izrazom Slavonija ustvari krije opis putovanja križara i hodočasnika po Dalmaciji i ostalim Primorskim zemljama nastanjenim Slavenima) gdje o putovanjima stvarnom Slavonijom ima samo nekoliko natuknica. Jedan od tih navoda na samom kraju rada, glasi "Veoma su rijetki oni koji su to putovanje poduzeli kopnenim putem preko Slavonije".

Kada piše o tim i takvim putovima i putnicima kroz Slavoniju i Srijem Lelja Dobronić u svom radu "Iščezli srednjovjekovni redovi u Srijemu i Bačkoj" (objavljenom također u gore spomenutom časopisu godine 1987.) navodi da su se Slavonija, Srijem i Bačka nalazile na putovima u Svetu Zemlju kojima su se kretali hodočasnici još prije križarskih ratova. Dotične hodočasnike i pojedine skupine križarskih vojski putovi su vodili porječjima Dunava, kroz Panonsku nizinu i to "zapuštenim rimskim cestama". Kada piše o križarskim pohodima autorica opisuje prvi križarski pohod iz godine 1096. kroz "Slavoniju" tj. dio kontinentalne Hrvatske i Bosne koji je prošao po križare veoma nezgodno i pogubno od strane domaćeg stanovništva, nad kojim su križari vršili odmazde za osvetu zbog stalnih napada i iskazanoga neprijateljstva. (Nešto o tome autorica piše i u svojoj knjizi "Viteški redovi"). Dalje pišući L. Dobronić posvećuje pažnju viteškim redovima Templara (1118.) i Ivanovcima (1111.) te navodi kako su isti redovi osnovani sa svrhom zaštite, služenja te prihvata hodočasnika i križarskih vojski u svojim mrežama kuća uspostavljenim na putovima kojima su gore spomenuti prolazili. (Stoga sam mišljenja da su crkva "Lučica" i samostan s pratećim

objektima služili takvoj svrsi, a poglavito zbog svog odličnog položaja nedaleko od prijelaza rijeke Bosut možda i trasom današnje autoceste. Taj pravac kao mogući za jednu od rimskih cesta zagovaraju i pojedini povjesničari (Kukuljević, Mayer, itd.) .

Pokušavajući pronaći još koji vjerodostojan podatak o ovoj zanimljivoj temi došao sam do spoznaje da mali broj povjesničara (Gašić, Pavičić, Bosendorfer) koji su pisali o srednjovjekovnoj Slavoniji i Srijemu spominje samo velikašku obitelj Ajnarda za koju navode da su Francuzi. Isti su već u 13. stoljeću posjedovali grad Morović i dio Alšanskog posjeda u Cvelferiji zatim još nekoliko manjih ili većih posjeda izvan međbosuća .

Pouzdanije i konkretnije podatke (iako relativno šture) o tome koje su se križarske vojske predvođene njihovim vođama (vojvode, kraljevi i carevi) i kada kretale kroz Slavoniju i Srijem nalazimo kod Krešimira Kužića u njegovoj već spomenutoj knjizi.

Pišući o prvom križarskom pohodu (1096.) koji je bio vrlo tegoban i neprijateljski dočekan od domaćeg stanovništva pri prolasku Provansalskih križara kroz Hrvatsku, autor navodi da je nešto kasnije za Provansalcima prošla križarska skupina iz Burgundije i to dolinom Drave od Varaždina do Osijeka te odatle kroz Srijem produžila dalje. Nekoliko godina kasnije, odnosno 1111. godine Srijemom i istočnom Slavonijom, samo u suprotnom pravcu, odnosno od Konstantinopola prema Passauu gdje se sreo s njemačkim carem Henrichom V . prošao je norveški kralj Sigurd Jeruzalemski. Tijekom prvog križarskog rata dolaskom vijesti o uspjesima križara u Svetoj Zemlji, iz Njemačke je (poslije odlaska Lotarinških križara koji su se kretali uz Dunav) otišla velika skupina hodočasnika i križara prema Svetoj Zemlji (pretpostavka opet uz Dunav tragom Lotarinžana). Putovanja tim pravcem poduzimali su hodočasnici iz njemačkih zemalja i prije križarskih ratova .

Tijekom drugog križarskog rata (1147.) kroz Slavoniju i Srijem prošle su dvije križarske vojske. Prva njemačkog cara Konrada III. koji je išao niz Dunav i Ugarskom zatim istočnom Slavonijom, da bi nedugo potom u istom smjeru prošli i Francuzi na čelu s kraljem Louisom VII. Prelazak njemačkih vojnika i hodočasnika tijekom 1147. godine bio je, stoji zabilježeno, "popraćen velikim štetama", dok su Francuzi ostavili bolji utisak .

Pišući o trećem križarskom pohodu iz 1189. godine Kužić navodi da je samo jedan od vojskovođa s tog pohoda i to njemački car Friedrich II., zvani Crvenobradi, kao i njegov otac Konrad, pregazio Dravu prošavši kroz Ugarsku te zatim nastavio kroz istočnu Slavoniju (i Srijem, dodajem ja) da bi prešao Savu kod Zemuna te produžio prema Nišu. U carevoj pratnji nalazili su se mnogi crkveni velikodostojnici i velikaši iz gotovo svih carskih pokrajina. Tadašnji ugarski kralj Bela III. pomagao je pri prolasku njemačkih križara na čelu s carem s kojim je otišlo i nekoliko tisuća Mađara prema Sv. Zemlji . Isti su se nakon nekog vremena zbog ratnih zapleta vratili ispod Konstantinopola u domovinu. Ostale križarske vojske u kasnijim vojnama išle

su uglavnom, ako se ticalo hrvatske zemlje, Jadranskim morem ili se istim vraćale iz Sv. Zemlje .

Zanimljivo je da današnji udžbenici iz povijesti (gimnazijski) kada govore o križarskim ratovima i kretanju križarskih vojski uopće ne obrađuju kretanje ovdje spomenutih vojski kroz Slavoniju i Srijem. Kada isto prikazuju kartografski također nema ubilježene kretanja Slavonijom i Srijemom. Učrtane pravce kretanja Križarskih vojski kroz Slavoniju i Srijem pronašao sam u Školskom Atlasu tiskanom 1910., godine u Beču s objašnjenjem na njemačkom jeziku.

Kreuzritter aus deutschen Ländern auf der Reise durch Slawonien und Syrmium

Zusammenfassung

Dieser Artikel befasst sich mit Entwicklung des These, die Kreuzheere hätten auf ihren Zügen in das Heilige Land in der Zeitspanne vom 11. bis zum 13. Jahrhundert Slawonien und Syrmium durchreist. Dafür sprechen auch die archäologischen Funde, aus welchen man erahnen kann, dass auch einige auf diesem Gebiete erbaute Objekte den Kreuzrittern, bzw. den Templaren dienten. Im Laufe der Kreuzzüge, die mit der Absicht das Heilige Land von den Ungläubigen zu befreien geführt wurden, bewegten sich zahlreiche westlichen Kreuzheere auf Meereswegen, doch ein Teil der Heere bewegte sich auch auf Landeswegen durch kroatische und ungarische Gegenden. Die einzelnen Heere aus Mitteleuropa benutzten die Richtungen durch Slawonien und Syrmium, dann durch Serbien bis Niš, danach weiter nach Bulgarien und Konstantinopel.